

Anna Mempel-Śnieżyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

KONCEPCJE ROZWOJU REGIONALNEGO ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM KLASTRÓW I INTELIGENTNYCH SPECJALIZACJI

Streszczenie: Nowe kierunki rozwojowe w polityce regionalnej Unii Europejskiej stanowią odpowiedź wobec wyznań, przed jakimi stoją kraje unijne, chcąc osiągnąć konkurencyjność na arenie międzynarodowej. Sytuacją pożądaną trwały wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz systematyczna i trwała poprawa ich konkurencyjności, a także poziomu życia mieszkańców. Celem artykułu jest przedstawienie obecnych tendencji i kierunków w koncepcjach rozwoju regionalnego w krajach UE ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji inteligentnych specjalizacji oraz znaczenia klastrów w procesie identyfikacji inteligentnych specjalizacji w regionie.

Słowa kluczowe: rozwój regionalny, klaster, inteligentna specjalizacja.

DOI: 10.15611/br.2013.1.08

1. Wstęp

Obecnie Europa stoi w obliczu poważnych wyzwań gospodarczych, które wymagają ambitnej polityki gospodarczej dla XXI wieku. Unia Europejska przedstawiła swoją wizję europejskiej gospodarki rynkowej w strategii Europa 2020, która ma na celu konfrontację słabości strukturalnych w drodze wykorzystania trzech wzajemnie wzmacniających się priorytetów, takich jak:

- 1) inteligentny rozwój oparty na wiedzy i innowacji;
- 2) zrównoważony rozwój, promowanie efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i konkurencyjnej gospodarki;
- 3) wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną¹.

¹ *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*, March 2012, p. 8 [http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/c/document_library/get_file?uuid=e50397e3-f2b1-4086-8608-7b86e69e8553\(15.04.2013\)](http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/c/document_library/get_file?uuid=e50397e3-f2b1-4086-8608-7b86e69e8553(15.04.2013)).

Sytuacją pożądaną jest trwały wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz systematyczna i trwała poprawa ich konkurencyjności, a także poziomu życia mieszkańców. W ostatnim czasie, w dobie gospodarki opartej na wiedzy, wzorzec rozwoju oparty jest na postępie technicznym i technologicznym, na procesach innowacyjnych, a wiedza staje się ważniejszym czynnikiem od nakładu i stanu środków trwałych determinującym tempo rozwoju i poziom rozwoju gospodarczego². Wobec powyższego uważa się, iż rozwój regionalny należy analizować pod względem zdolności do stałego generowania i adaptacji nowych technologii, rozwiązań organizacyjnych i nowej wiedzy³. Wiedza, rozwój technologiczny, nieustanna innowacja to podstawowe elementy zapewniające rozwój⁴. Nowe kierunki rozwojowe w polityce regionalnej Unii Europejskiej stanowią odpowiedź wobec wyznań, przed jakimi stoją kraje unijne, chcąc osiągnąć konkurencyjność na arenie międzynarodowej. Celem artykułu jest przedstawienie tendencji i kierunków w koncepcjach rozwoju regionalnego w krajach UE oraz wskazanie, w jaki sposób potencjał regionu, potencjał obecnych klastrów i zdefiniowanie inteligentnych specjalizacji może przyczynić się do wzrostu gospodarczego regionu.

2. Rozwój regionalny – przegląd teorii i koncepcji⁵

2.1. Czynniki i bariery rozwoju regionalnego

Literatura przedmiotu dostarcza dogłębną wiedzę w zakresie koncepcji rozwoju regionalnego. Koncepcje te systematyzują czynniki rozwoju regionalnego, które w różnym stopniu warunkują skalę i dynamikę procesów rozwojowych. Wobec tego można przyjąć, że rozwój regionalny uzależniony jest od określonej grupy czynników, które można pogrupować według różnorodnych kryteriów, np. na czynniki endogeniczne oraz egzogeniczne. W skład pierwszej grupy czynników wchodzi zasoby własne regionu, określające możliwości rozwojowe regionu, które można sklasyfikować jako zasoby demograficzne, zasoby z zakresu infrastruktury technicznej, inwestycje zagraniczne, zasobność budżetową, zasoby związane z ekorozwojem, infrastrukturę z tego zakresu, jak i świadomość ekologiczną społeczności, zasoby

² L. Zienkowski, *Gospodarka „oparta na wiedzy” – mit czy rzeczywistość?*, [w:] *Wiedza a wzrost gospodarczy*, red. L. Zienkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s.15.

³ B. Gruchman, *Nowy paradygmat rozwoju regionalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 2, Poznań 1992, s. 19.

⁴ S. Korenik, *Gospodarka oparta na wiedzy i jej znaczenie dla kształtowania się e-regionu, rekomendacje dla Dolnego Śląska*, [w:] *Innowacyjność w strategiach regionów UE oraz Dolnego Śląska – Gospodarka oparta na wiedzy o przestrzeni Dolnego Śląska*, red. S. Korenik, J. Kaleta, Wyd. Dolnośląskie Centrum Studiów Regionalnych, Wrocław 2006, s. 34.

⁵ Na podstawie: A. Mempel-Śnieżyk, *Terytorialne systemy produkcji jako podstawa rozwoju lokalnego na przykładzie Dolnego Śląska*, Rozprawa doktorska, UE we Wrocławiu, Wrocław 2009.

by w sferze gospodarki regionalnej, tj. bazę ekonomiczną, przedsiębiorczość, potencjał innowacyjności, konkurencyjność regionu, zasoby dotyczące przestrzeni regionu, tj. dostępność przestrzeni, uwarunkowania fizjograficzne, ład przestrzenny, a także skuteczność marketingową przestrzeni⁶. Czynniki sprawcze o charakterze zewnętrznym, które są efektem procesów, takich jak globalizacja, integracja europejska oraz procesy zachodzące w danym kraju, to tzw. czynniki egzogeniczne, o których sile i kierunku działania region nie ma możliwości decydowania⁷. Identyfikacja stymulantów i barier na poziomie regionalnym jest niezwykle istotna w określaniu koncepcji co do zakresu i kierunków wspierania rozwoju tych jednostek⁸.

Stymulanty rozwoju regionalnego można grupować w różnorodny sposób, np. D. Strahl definiuje je jako czynniki określające możliwości regionu do reagowania na zmiany z zewnątrz. Regiony w różny sposób i z różną siłą mogą reagować na procesy zachodzące w ich makrootoczeniu⁹. Obok przedstawionych klasyfikacji można jeszcze przytoczyć podziały czynników¹⁰, według których wyróżnia się czynniki: ekonomiczne (tradycyjne oraz nowoczesne), społeczne, przestrzenne, ekologiczne, lokalne, techniczne i technologiczne, wyróżniając czynniki bezpośrednio i pośrednio pobudzające rozwój regionalny. Wśród nowoczesnych czynników rozwoju regionalnego wymienia się także naukę, nowoczesne style zarządzania czy informatykę. Poza stymulantami rozwoju regionalnego należy wskazać destymulanty rozwojowe, postrzegane jako trudności i koszty społeczno-ekonomiczne w dostosowywaniu się do nowych kierunków rozwoju. Wspieranie tak rozumianych czynników rozwoju oraz przeciwdziałanie barierom (lub osłabianie ich znaczenia) należy utożsamiać z pojęciem polityki regionalnej¹¹. Zjawiskiem związanym z oddziaływaniem czynników decydujących o rozwoju poszczególnych regionów bądź tworzących bariery dla jego rozwoju jest powstawanie dysproporcji regionów, które można postrzegać jako źródło powstania teorii mających na celu znalezienie odpowiedzi na pytania: jak wpływać na czynniki skutkujące powstawaniem tych dysproporcji, jak wykorzystywać atuty i możliwości regionów w celu ich łagodzenia czy niwelowania.

⁶ D. Strahl (red.), *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 16.

⁷ S. Korenik, *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1999, s. 39.

⁸ Z. Strzelecki, *Strategiczne wyzwania Polski a polityka regionalna (wybrane problemy)*, [w:] *Nowy paradygmat rozwoju – najnowsze trendy i perspektywy polityki regionalnej*, M. Kolczyński, P. Żuber (red.), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011, s. 9.

⁹ D. Strahl (red.), wyd. cyt., s. 17.

¹⁰ Zob. szerzej: K. Secomski, *Teoria regionalnego rozwoju i planowania*, Wyd. PWE, Warszawa 1987, s. 48-98; W. Kosiedowski, *Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego*, [w:] *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, red. J. Adamiak, W. Kosiedowski, A. Potoczek, B. Słowińska, Wyd. TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2001, s. 32; J. Hryniewicz, B. Jałowiecki, *System polityczny a rozwój regionalny*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997, s. 98.

¹¹ Z. Strzelecki, wyd. cyt., s. 9.

2.2. Teorie rozwoju regionalnego

Teorie rozwoju regionalnego skupiają się na badaniu procesów rozwoju w skali regionu¹², wskazują na zróżnicowane szanse poszczególnych regionów w osiąganiu wzrostu gospodarczego i wyjaśniają mechanizmy tworzenia się dysproporcji między krajami w poziomie rozwoju gospodarczego¹³. Podstawy teorii rozwoju regionalnego sięgają koncepcji i teorii dotyczących lokalizacji, dla której fundamenty stworzył J.H. vonThünen¹⁴ już w 1826 r.¹⁵

Bogaty zbiór teorii rozwoju regionalnego można podzielić na dwie podstawowe grupy, odpowiadające alternatywnym modelom gospodarki, tj.: teorie nurtu neoliberalnego, zwane także neoklasycznymi, które za podstawową koncepcję uznają minimalizację interwencjonizmu i traktują wolny rynek jako optymalny mechanizm regulacyjny (wg koncepcji neoliberalnych różnice w zakresie posiadanych czynników produkcji przez poszczególne regiony są niwelowane przez mechanizm rynkowy automatycznie)¹⁶, oraz teorie nurtu neokeynesowskiego traktujące interwencjonizm jako niezbędny i najistotniejszy mechanizm regulacyjny, jak i optymalizujący rozwój regionalny¹⁷.

W ostatnich dziesięcioleciach pojawiają się coraz częściej koncepcje odchodzące od założeń neoliberalnych i nawiązujące do doktryn Keynesa, stąd druga grupa teorii neokeynesowskich. Odwołują się one do szerszej gamy czynników wpływających na rozwój gospodarczy regionów, m.in. podkreślają znaczenie instytucji otoczenia biznesu, ośrodków naukowych, zjawisk społecznych i norm kulturowych¹⁸. Zakładają konieczność interwencjonizmu władz publicznych, które poprzez różnorodne działania administracyjne mają za zadanie przeciwdziałać pogłębianiu się zjawisk problemowych na obszarach słabego wzrostu gospodarczego¹⁹. Jak zauważa Z. Strzelecki, w praktyce nie mamy do czynienia ani z jednym, ani z drugim mode-

¹² K. Secomski, wyd. cyt., s. 30.

¹³ M. Czerny, *Globalizacja a rozwój*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 47.

¹⁴ Zob. teoria lokalizacji.

¹⁵ S. Korenik, *Teorie rozwoju regionalnego w świetle zmian społeczno-gospodarczych*, [w:] *Ekonomiczne i organizacyjne instrumenty wspierania rozwoju lokalnego i regionalnego*, Ekonomiczne Problemy Usług nr 14, t. I, Zeszyty Naukowe nr 471, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, 183.

¹⁶ J. Szlachta, *Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej*, Wyd. Friedrich bert Stiftung – Przedstawicielstwo w Polsce, Warszawa 1993, s. 72.

¹⁷ P. Churski, *Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej i integracji europejskiej*, www.staffamu.edu.pl, 26.01.2006.

¹⁸ T. Grosse, *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, *Studia Regionalne i Lokalne* 2002, nr 1(8), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 2002, s. 25.

¹⁹ A. Mempel-Śnieżyk, *Miejsce terytorialnych systemów produkcji w nowych koncepcjach rozwoju regionalnego*, [w:] *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, red. B. Filipiak, A. Szewczuk, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 426, Ekonomiczne Problemy Usług nr 1, t. II, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2006, s. 341-347.

lem występującym w czystej postaci, natomiast kierunki, skala i instrumenty oddziaływania państwa na przebieg procesów rozwojowych w regionach są zróżnicowane i uzależnione od rodzaju koncepcji warunkowanej praktycznymi doświadczeniami czy etapu rozwoju poszczególnych gospodarek²⁰.

Teorie rozwoju regionalnego podlegają ciągłej ewolucji, co wynika z potrzeby uwzględniania nowych zjawisk w istotny sposób wpływających zarówno na przestrzeń ekonomiczną, procesy lokalizacji działalności gospodarczej, jak i na koncentrację czy dekoncentrację produkcji²¹. Teorie rozwoju regionalnego można klasyfikować w zróżnicowany sposób. T. Kudłacz²² wyróżnia trzy podstawowe grupy teorii rozwoju regionalnego, tj.²³:

- oryginalne koncepcje pierwotne (lokalizacji przemysłu A. Webera, ośrodków centralnych W. Christallera, bazy ekonomicznej W. Sombarta, biegunów rozwoju F. Perroux, J.R. Boudeville'a, dyfuzji innowacji T. Hagerstranda, rozwoju endogenicznego J. Friedmanna, C. Weavera, W.B. Stora),
- teorie wtórne rozwijające pierwotne koncepcje (np. ogólna teoria gospodarki przestrzennej A. Lösch, ekonomia regionalna E.M. Hoovera, *regional science* W. Isarda, teoria produktu podstawowego *staple theory* H. Innesa, nowa teoria handlu),
- teorie będące połączeniem odrębnych koncepcji cząstkowych (koncepcja kapitału kontaktowego G. Tornqvista, model przyciągania L.H. Klassena) – ta grupa teorii nawiązuje do zachodzących współcześnie procesów globalizacji, integracji międzynarodowej, przemian paradygmatu rozwoju, wzrastającej roli innowacji oraz instytucji w rozwoju regionalnym jako zintegrowanych układów podmiotowych warunkujących konkurencyjność regionów²⁴.

Kompleksowe ujęcie teorii rozwoju regionalnego wraz ze współcześnie proponowanymi zaprezentowali A. Pike i A. Rodriguez-Pose (tab. 1). Autorzy sklasyfikowali je ze względu na ich wspólne charakterystyczne cechy.

Konsekwencją zmian zachodzących od ponad 20 lat w gospodarce krajów wysoko rozwiniętych stały się krytyczne spojrzenie na standardowe teorie nieadekwatne do nowej rzeczywistości i podjęcie prób ich zrewidowania ze względu na aktualność, a także szanse aplikacyjne w polskich regionach. Przełomem dla teorii rozwoju regionalnego okazały się początki lat osiemdziesiątych, a kolejne dziesięciolecia

²⁰ Z. Strzelecki, wyd. cyt., s. 9.

²¹ E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 11.

²² T. Kudłacz, *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 23.

²³ Por. K. Gawlikowska-Hueckel, *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej, konwergencja czy polaryzacja*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002, s. 8; T.G. Grosse, *Przegląd koncepcji teoretycznych...*, s. 25-48.

²⁴ D. Strahl (red.), wyd. cyt., s. 23.

Tabela 1. Klasyfikacja teorii rozwoju regionalnego

Ogólne teorie	Poszczególne teorie
Neoklasyczne teorie wzrostu oraz lokalnej i regionalnej konwergencji Teorie rozwoju zrównoważonego Teorie nawiązujące do poststrukturalizmu	
Keynesowskie teorie lokalnej i regionalnej konwergencji	– teoria bazy eksportowej – teoria rosnących efektów i kumulatywnych uwarunkowań – teoria efektu Verdoorna i biegunów wzrostu
Teoria zmian strukturalnych	– teoria cyklu i faz rozwoju – teoria etapów kulturowo-cywilizacyjnych (<i>stagetheory</i>)* – marksowskie i inne radykalne teorie ekonomii politycznej – teoria transformacji – teoria elastycznej specjalizacji – teoria kosztów transakcyjnych – teoria regulacji i transformacji fordyzmu
Teorie instytucjonalne i socjoekonomiczne	– teoria społeczeństwa sieciowego – teoria kapitału społecznego – teoria historycznie uwarunkowanych ścieżek – trajektorii rozwoju
Teorie innowacji i wiedzy	– teoria innowacji – od modelu linearnego do interaktywnego – teoria regionalnych systemów innowacyjnych – teoria gospodarki wiedzy – teoria regionów uczących się
Neoklasyczne teorie wzrostu endogenicznego, konkurencyjności i klastrów	– teoria dyfuzji innowacji i zmian technologicznych – teoria geografii ekonomicznej – nowa teoria handlu – teoria wzrostu konkurencyjności narodów oparta na modelu diamentu M. Portera – teoria klastrów

* Teoria wiążąca procesy wzrostu i rozwoju z kształtowaniem się kolejnych paradygmatów gospodarowania, najpierw od gospodarki agrarnej do industrialnej, a obecnie od industrialnej do opartej na wiedzy. D. Waldziński, *Rozwój lokalny i regionalny we współczesnej myśli ekonomicznej*, [w:] *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, red. B. Filipiak, A. Szewczuk, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyty Naukowe nr 489, Ekonomiczne Problemy Usług nr 14, Szczecin 2008, s. 448-449.

Źródło: A. Pike, A. Rodriguez-Pose, J. Tomaney, *Local and Regional Development*, Routledge, Taylor and Francis Group, London-New York 2006, s. 61-122, za D. Waldziński, *Rozwój lokalny i regionalny we współczesnej myśli ekonomicznej*, [w:] *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, red. B. Filipiak, A. Szewczuk, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyty Naukowe nr 489, Ekonomiczne Problemy Usług nr 14, Szczecin 2008, s. 448-449.

charakteryzuje powstanie relatywnie dużej liczby teorii i koncepcji dotyczących rozwoju regionalnego. Niewątpliwie należy wskazać na teorię związaną z „uterytorialnieniem” produkcji, czyli powiązanie rozwoju regionalnego z cechami właściwymi

Tabela 2. Charakterystyka wybranych najnowszych teorii i koncepcji rozwoju regionalnego

Nazwa teorii lub koncepcji	Charakterystyka
1	2
Teoria elastycznej produkcji	W nawiązaniu do koncepcji dystryktów przemysłowych w latach osiemdziesiątych wyłoniły się koncepcje teoretyczne elastycznej produkcji. M. Piore i Ch. Sabel zauważyli zmiany w sposobie zarządzania oraz zwrócili uwagę ekonomistów na wzrost znaczenia gospodarki w skali regionalnej. W krótkim czasie ekonomiści potwierdzili ich spostrzeżenia, dokonując obserwacji w wielu regionach świata. „Wszędzie system organizacyjny został oparty na elastycznej produkcji i specjalizacji”*. System ten tworzą małe i średnie przedsiębiorstwa, które są wysoko wyspecjalizowane, a z drugiej strony łatwo dostosowujące się do zmieniających warunków otoczenia. System opiera się na kooperacji, której źródłem są wspólne wartości, relacje społeczne, a gospodarka regionalna oparta na tym modelu jest źródłem dynamicznego rozwoju.
Teoria gron	Koncepcję zblizoną do dystryktu przemysłowego przedstawił także M. Porter, który zauważył, iż przedsiębiorstwa, firmy działające w pokrewnych sektorach oraz instytucje je otaczające lokalizują swoją działalność w gronach przemysłowych (<i>industry clusters</i>), tworzą sieć współpracy. Teoria gron zakłada także, iż władze państwowe (także na szczeblu regionalnym i lokalnym) powinny prowadzić politykę regionalną wspierającą rozwój gron przemysłowych. Porter nie jest jedynym poruszającym tę tematykę. Można wyróżnić Marshalla – Arrowsa – Homera, Jacobsa, klastry różniące przez Tichego. Przedstawieniem gron przemysłowych zajął się także Scott, według którego dominująca metropolia jest centrum rozwijającego się grona, stąd też cały system określał jako aglomerację elastycznej produkcji.
Koncepcja nowych przestrzeni przemysłowych	Koncepcja łączy efektywność elastycznego systemu produkcyjnego z aglomeracją lokalizacyjną wybranej grupy producentów. Nowe przestrzenie przemysłowe, według Scotta i Stopera, zapewniają koordynację transakcji pomiędzy firmami oraz dynamikę działalności przedsiębiorczej, zapewniają także zorganizowanie lokalnych rynków pracy, społeczną reprodukcję pracowników oraz dynamikę formowania się społeczeństwa i społeczną reprodukcję.
Teoria produktu podstawowego i nowej teorii handlu	Bazą dla nowych koncepcji przeniesionych na grunt rozwoju regionalnego są tradycyjne przewagi i korzyści komparatywne dopuszczające nierówności dynamiki wzrostu gospodarczego. Teoria produktu podstawowego skupia się na postępującej specjalizacji produkcji przede wszystkim grupy takich towarów, które mają szansę być najbardziej konkurencyjne na rynkach zewnętrznych. Korzyści wynikające ze specjalizacji produkcji to obniżenie kosztów transakcyjnych, polepszanie organizacji procesów produkcji, jak również podwyższanie jakości wytwarzanych towarów. Według nowej teorii handlu, specjalizacja produkcji zakłada koncentrowanie się na produkcji kapitałochłonnej w regionach bogatych w kapitał bądź produkcji pracochłonnej w regionach o taniej sile roboczej.
Terytorialne systemy produkcji/produkcyjne (<i>territorial production system</i>)	Do koncepcji dystryktu przemysłowego są zbliżone badania prowadzone w regionalistyce europejskiej, a zorientowane na tzw. terytorialne systemy produkcji, których cechą charakterystyczną jest istnienie obszarów wzrostu, wyspecjalizowanych w jakiejś dominującej dziedzinie produkcji, z dużą liczbą małych, elastycznych i konkurencyjnych przedsiębiorstw, jak i pewien rodzaj klastrów (tzw. <i>anglosaskie clusters</i>).
Koncepcja środowiska innowacyjnego (<i>milieu innovateur</i>)	Koncepcja ta związana jest z lokalnymi systemami produkcji, ale nie stanowi ich kategorii. Model środowiska innowacyjnego podkreśla, iż firma nie jest wyizolowaną jednostką innowacyjną, ale częścią środowiska posiadającą potencjał innowacyjny. Koncepcja ta podkreśla rolę endogenicznego potencjału** instytucjonalnego wpływającego w znacznej mierze na tworzenie dynamiki innowacyjnej firm. Można przyjąć, że istnienie środowiska innowacyjnego obok systemu produkcyjnego w regionie będzie miało duży wpływ na możliwości „uczenia się” tego regionu.

Tabela 2, cd.

1	2
Teoria regionów uczących się (<i>learning region</i>) R. Florida	Teoria, która za najważniejszy element przyjmuje kreowanie zasobów niematerialnych, czyli kwalifikacji, umiejętności, wiedzy itp.; koncentracja na rozwoju endogenicznym, gwarancja trwałego rozwoju dzięki zdolności trwałego uczenia się.
Nowa geografia ekonomiczna P. Krugmana	Wśród nowych koncepcji wyjaśniających rozwój regionalny należy wymienić tę koncepcję, gdyż łączy ona dotychczasowe prace ekonomistów i geografów odnośnie do rozwoju regionalnego. Według tej teorii, podstawą rozwoju jest koncentracja działalności gospodarczej oparta na korzyści skali w powiązaniu z korzyściami zewnętrznymi. Nawiązuje ona zarówno do koncepcji dystryktów przemysłowych, jak i do lokalizacji działalności gospodarczej. Podobnie jak nowa teoria wzrostu, uznaje wiedzę i powstawanie wiedzy za czynnik, który determinuje gospodarczy wzrost regionalny. Nowa teoria wzrostu ma za zadanie wyjaśnić długotrwałe tempo wzrostu regionalnego, a także konwergencję i dywergencję regionalnego tempa wzrostu w różnych przypadkach.
Teorie instytucjonalne rozwoju gospodarczego	Nowe teorie badające rozwój regionalny, według których o rozwoju decyduje obniżanie kosztów produkcji oraz transakcyjnych. Podstawą rozwoju są instytucje, które gwarantują podstawowe wolności osobiste i ekonomiczne.
Nowa teoria wzrostu P. Romera	Według tej teorii trwały rozwój o charakterze endogenicznym możliwy jest dzięki kumulowaniu się czynników wzrostu, którymi według tej teorii są kapitał ludzki i innowacyjność technologiczna, a wiedza to produkt uboczny inwestycji. Rozwój może być stymulowany przez inwestycje publiczne, które będą powodować wzrost nakładów i produktywności w sektorze prywatnym poprzez wspieranie edukacji, badań i rozwoju technologicznego, małej i średniej przedsiębiorczości oraz zasobów ludzkich.
Inteligentne specjalizacje (<i>smart specialization</i>)	Koncepcja, według której o rozwoju regionu decyduje jego potencjał, jego atuty, tzw. specjalizacje regionu. Koncepcja ta wiąże się z koncepcją klastrową. Podstawą rozwoju jest zidentyfikowanie własnych zasobów, m.in. przy wykorzystaniu istniejących klastrow jako bazy dla tej identyfikacji. Koncepcja inteligentnej specjalizacji kładzie większy nacisk na innowacje i koncentruje ograniczone zasoby ludzkie i finansowe w kilku obszarach konkurencyjnych w skali światowej w celu pobudzenia wzrostu gospodarczego i dobrobytu.

* Tamże, s. 34; ** Potencjał endogeniczny za J. Scheffem można przedstawić poprzez m.in. takie cechy, jak: rozwój mobilności wewnątrzregionalnej, koncentracja na dostępnych mocnych stronach regionu, usieciowienie i organizacja regionalnych koalicji interesów, poprawa dynamiki przemian i innowacji przedsiębiorstw regionu, wiedza jako centralny zasób rozwoju endogenicznego. J. Scheff, *Lernende Regionem. Regionale Netzwerke als Antwort auf globale herausforderungen*, Linde Verlag, Wien 1999, s. 54.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: G. Grosse, *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Studia Regionalne i Lokalne 2002, nr (8), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 2002, s. 33; G. Grosse, *Polityka regionalna Unii Europejskiej – przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004, s. 34-38; D. Korenik, S. Korenik, *Stosunki samorządowo-bankowe a rozwój społeczno-ekonomiczny w przestrzeni*, Wyd. CeDeWu, Warszawa 2007, s. 30; K. Morgan, *The learning region: institutions, innovations and regional renewal*, "Regional Studies" 1997, no. 31, s. 491-501; E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 21-44; W.M. Gaczek, *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, [w:] *Innowacje w rozwoju regionu*, red. W.M. Gaczek, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2005, s. 18; Ch. Ketels, *Clusters and Public Policy: Recent Learnings, Current Challenges*, Lisbon, Portugal 2013 (10.05.2013).

dla zorganizowanej produkcji danego terytorium²⁵. Zgodnie z tym można zaznaczyć, iż ważnym bodźcem dla nowego kierunku działań w teoriach rozwoju regionalnego stały się prace badawcze nad nowymi dystryktami przemysłowymi, np. regionami Trzeciej Italii²⁶, które to stały się inspiracją dla ekonomistów w wielu krajach (zob. tab. 2).

Istotne jest także, iż teorie rozwoju regionalnego w coraz większym zakresie wskazują na społeczne i kulturowe czynniki wzrostu gospodarczego, uwzględniają uwarunkowania administracyjne, prawne i socjologiczne w kategoriach pozaekonomicznych zasobów gospodarczych, które mogą stanowić o rozwoju lub regresie regionu²⁷.

Ważne jest, aby koncepcje egzogeniczne i endogeniczne uzupełniały się i nie stanowiły przeciwstawnych podejść. Interesy społeczności lokalnych, „oddolne” inicjatywy, powinny być umiejętnie łączone z „odgórną” polityką szczebla centralnego. Jest to koncepcja rozwoju zdecentralizowanego, która zakłada komplementarność obu podejść do rozwoju regionalnego²⁸.

3. Dokąd zmierza Europa – nowe tendencje w koncepcjach rozwoju regionalnego

3.1. Rola klastrów w definiowaniu inteligentnych specjalizacji regionu

Z przedstawionych współczesnych teorii i koncepcji rozwoju regionalnego można wnioskować, iż dominuje podejście, w którym rozwój powinien koncentrować się na możliwościach, atutach regionu i być stymulowany przez potrzeby społeczności, powinien bazować na ich wiedzy i umiejętnościach tam, gdzie potencjał endogeniczny traktowany jest jako bazowy dla rozwoju całego regionu. Zidentyfikowanie potencjalnych czy istniejących „mocy” regionu stanowi szanse dla dyfuzji innowacji. W dzisiejszych czasach, aby w pełni wykorzystać potencjał Europy, to właśnie regiony postrzegane są jako główni partnerzy instytucjonalni dla uniwersytetów, instytucji badawczo-rozwojowych, jak również dla małych i średnich przedsiębiorstw.

²⁵ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna w Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wyd. PWN, Warszawa 2006, s. 42.

²⁶ Obszar charakteryzujący się dynamicznym rozwojem wokół MŚP, obejmujący Wenecję, Trydent – Górną Adyge, Friuli – Wenecję Julijską, Emilie – Romagna, Toskanię, Marche, Umbrię, Lacjum, określony został przez G. Garofolio jako industrializacja rozproszona, za: I. Pietrzyk, wyd. cyt., s. 44.

²⁷ G. Grosse, *Polityka regionalna...*, s. 35.

²⁸ Z. Szymła, *Determinanty rozwoju regionalnego*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 2000, s. 44.

Wymienione powyżej podmioty odgrywają kluczową rolę w procesie innowacji, co z kolei sprawia, że są niezbędne dla realizacji strategii Europa 2020. Jednym z działań podejmowanych przez UE obecnie jest dążenie do rozwoju w szerokim znaczeniu poprzez np. zwiększanie innowacyjności gospodarki w poszczególnych krajach.

Obecnie rozwój społeczno-gospodarczy na całym świecie postrzegany jest lokalnie i regionalnie. Zgodnie z tym założeniem Komisja Europejska podejmuje szereg projektów w celu zwiększenia innowacyjności regionów. Przykładem takich działań jest realizacja zadań określonych w dokumencie: *Unia innowacji*²⁹ – inicjatywa przewodnia – w ramach strategii Europa 2020, która skupia się na inwestycjach w badania, innowacje i przedsiębiorczość. Inny dokument *Polityka regionalna jako czynnik przyczyniający się do inteligentnego rozwoju w strategii Europa 2020* jest związany z inteligentną specjalizacją i tworzeniem nowej platformy inteligentnej specjalizacji – (Platforma 3S). Zgodnie z wyżej wymienionymi dokumentami UE wzywa do opracowania strategicznego i zintegrowanego podejścia do innowacji, które zmaksymalizuje potencjał gospodarki europejskiej, krajowej i regionalnej poszczególnych krajów w zakresie badań i innowacji.

Z inteligentną specjalizacją związane jest pojęcie klastra, które często omawiane jest wśród przedsiębiorców, polityków i naukowców. Zachodzący proces globalizacji wpłynął na umocnienie pozycji klastra. Im więcej rynków obejmuje globalizacja, tym bardziej można obserwować silniejszą tendencję do inwestowania środków w regiony bardziej atrakcyjne dla wybranych przemysłów. Napływ środków do atrakcyjnych regionów wpływa na rozwój klastrów znajdujących się w tym regionie, co z kolei ma wpływ na pobudzenie wzrostu gospodarczego i specjalizację w regionie.

Polityka regionalna odnośnie do klastrów koncentruje się na obszarach istniejących bądź potencjalnych przewag regionu³⁰. Ponieważ funkcjonowanie klastrów wiąże się z inwestycjami w infrastrukturę wiedzy oraz z tworzeniem relacji sieciowych pomiędzy władzami regionalnymi, przedsiębiorstwami i instytucjami B+R³¹, dlatego też klastry są „pomocne” w definiowaniu inteligentnych specjalizacji. Analiza potencjału i znaczenia klastrów w regionie może być jedną z propozycji lub po prostu częścią całego procesu identyfikacji inteligentnych specjalizacji.

Klastry, koncentrując się na obszarach istniejącej lub potencjalnej przewagi regionalnej, pomagają w określaniu inteligentnej specjalizacji regionu. Klastry są pomostem w kierunku nowoczesnej polityki przemysłowej, ułatwiają zmianę kierunku konkurencyjności regionalnej opartej na modernizacji tradycyjnych aktywności gospodarczych poprzez innowacje, jednocześnie ułatwiają powstawanie nowych produktów, procesów i usług, które są konkurencyjne na rynku światowym. Klastry powstałe na podstawie lokalnych atutów przyczyniają się do rozwoju regionalnego,

²⁹ http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm (16.04.2013).

³⁰ European Commission, SEC (2008) 2637: 33. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/clusters-working-document-sec-2008-2635_en.pdf (10.05.2013).

³¹ *Smart Guide to “Innovation-Based Incubators”*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/working/innovation_incubator.pdf 10.05.2013).

pomagają tworzyć synergii między przedsiębiorstwami, uczelniami i jednostkami badawczymi i reagować na możliwości rynkowe. Klastry są ważnym komponentem regionalnej strategii inteligentnej specjalizacji poprzez umożliwienie decydom politycznym usprawnienia i ukierunkowania polityki w celu, jakim jest wzrost przez innowacje. Ponadto klastry przyczyniają się do budowania gospodarki opartej na wiedzy, zgodnie ze strategią Europa 2020³².

3.2. Inteligentna specjalizacja w rozwoju innowacyjnego regionu

Koncepcja inteligentnej specjalizacji pojawiła się jako odpowiedź na poszukiwanie nowych, bardziej zrównoważonych koncepcji wzrostu i wciąż jest rozwijana. Inteligentna specjalizacja jest alternatywą dla polityki, która promuje inwestycje w kilku obszarach i sektorach, niezależnie od struktury przemysłowej danego regionu i potencjału wiedzy (dotyczącej kapitału ludzkiego, uniwersytetów, organizacji badawczych itd.).

Ch. Ketels³³ zaprezentował porównanie dotychczasowego – starego i nowego – podejścia do osiągnięcia konkurencyjności regionu. Stare podejście koncentruje się na identyfikacji dotychczasowych rynków, postrzeganych jako prowadzące do konkurencyjności, i wkraczaniu na nie (np. biotechnologia, nanotechnologia), natomiast według Ketelsa nowe podejście polega nie na dążeniu do czegoś, co jest postrzegane jako umożliwiająca osiągnięcie konkurencyjności, lecz na identyfikowaniu własnych zasobów, w tym istniejących klastrów, jako bazy dla tej identyfikacji. Ketels wskazał także, aby aktywnie dążyć do wykorzystania możliwości, jakie dają obszary sąsiadujące, dla wykorzystania regionalnych mocnych stron i prowadzących w kierunku wyższej wartości dodanej³⁴.

Koncepcja inteligentnych specjalizacji została zaproponowana także ze względu na konieczność bardziej efektywnego inwestowania ograniczonych środków publicznych na rozwój gospodarczy regionów. W związku z tym Komisja Europejska zaleciła opracowanie strategii badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji przez władze krajowe i regionalne w całej Europie. Koncepcja inteligentnej specjalizacji kładzie większy nacisk na innowacje i koncentruje ograniczone zasoby ludzkie i finansowe w kilku obszarach konkurencyjnych w skali światowej w celu pobudzenia wzrostu gospodarczego i dobrobytu. Inteligentna specjalizacja jest niezbędna dla rzeczywistej efektywności badań i inwestycji w innowacje. Jest niezwykle ważne, że według propozycji Komisji Europejskiej dotyczącej polityki spójności na lata

³² Sources: Commission Staff Working Document accompanying the Commission Communication on Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020 [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SC1183:EN:NOT\(05.05.2013\)](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SC1183:EN:NOT(05.05.2013)).

³³ Ch. Ketels, wyd. cyt.

³⁴ Tamże.

2014-2020, inteligentna specjalizacja będzie warunkiem wykorzystania środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w latach 2014-2020. Dzięki temu środki na badania i rozwój będą bardziej efektywne i bardziej użytecznie przeznaczone na finansowanie tych obszarów, w których regiony się specjalizują, co zapewni bardziej skuteczną realizację strategii Europa 2020.

D. Foray, P.A. David i B. Hall proces identyfikacji inteligentnych specjalizacji zdefiniowali jako: proces uczenia się w celu odkrywania badawczych i innowacyjnych domen regionu, w których region mógłby przodować³⁵. W ogólnym ujęciu inteligentna specjalizacja obejmuje proces rozwoju wizji, identyfikację przewagi konkurencyjnej, ustalanie priorytetów strategicznych w celu zmaksymalizowania rozwoju potencjału opartego na wiedzy każdego regionu³⁶. Inteligentne specjalizacje, pomagające zidentyfikować unikatowe cechy i zasoby każdego kraju i regionu, oparte są na realistycznej ocenie tego, co można osiągnąć za pomocą ograniczonych zasobów, określając przy tym wizję przyszłości³⁷.

Identyfikacja inteligentnych specjalizacji powinna opierać się na ocenie ilościowej i jakościowej oraz być dopasowana do zdolności, możliwości i potrzeb w regionie. Dlatego konieczne jest, aby skupiać się na obszarach rzeczywistego potencjału i mocnych stronach regionu.

Proces identyfikacji inteligentnych specjalizacji wymaga uczestnictwa kluczowych partnerów i firm w dziedzinie innowacyjności: współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami, instytucjami badawczo-rozwojowymi, uniwersytetami. To dlatego klastry są „pomocne” i potrzebne w identyfikacji najbardziej obiecujących obszarów specjalizacji w danym kraju lub regionie. Klastry mogą być postrzegane jako podstawowy element identyfikacji obszarów priorytetowych. Komisja Europejska zaleca podejście, którego celem jest wykorzystanie klastrów w: projektowaniu i wdrażaniu strategii 3S (*Smart, Specialization, Strategy*), identyfikacji regionalnej konkurencyjności i zasobów, ustalaniu priorytetów i konkurencyjności regionu. Ważne jest również, że identyfikacja inteligentnych specjalizacji za pomocą klastrów pozwala uniknąć kopiowania priorytetów rozwojowych innych regionów. Każdy region ma swoje mocne strony i powinien opierać swoją strategię na nich. W celu określenia inteligentnych specjalizacji regiony przechodzą proces „odkrywania przedsiębiorczości”, czyli zaangażowania kluczowych interesariuszy w zakresie innowacji: przedsiębiorstw, ośrodków badawczych czy uczelni wyższych.

³⁵ D. Foray, P.A. David and B. Hall, *Smart Specialisation – The Concept*, Knowledge Economists Policy Brief no. 9, June 2009, p. 2. *Policy Briefs are delivered by the “Knowledge for Growth” Expert Group advising the Commissioner for Research, Janez Potočnik. For more information on the Expert Group, see http://ec.europa.eu/invest-in-research/monitoring/knowledge_en.htm. (10.05.2013).*

³⁶ <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home;jsessionid=yHKPRjXVvk1ztq62cbLJkJpG5Bm1h-h7wvV3GhMgk2lFzqQmPTgflg!710428978!1373886453054> (10.05.2013).

³⁷ *Research and innovation strategies for smart specialisation*, COHESION POLICY 2014-2020 The European Commission adopted legislative proposals for cohesion policy for 2014-2020 in October 2011, pp. 2-5. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf (05.05.2013).

4. Podsumowanie

Koncepcje rozwoju regionalnego wciąż ewoluują, a jednocześnie pozostają ukierunkowane w swym celu na poprawę innowacyjności, a zarazem konkurencyjności regionów. Ze względu na specyfikę oraz zróżnicowane uwarunkowania rozwoju w regionach (niskie koszty produkcji, potencjał innowacyjny, koncentracja określonego rodzaju działalności, koncentracja „wiedzy”) można wskazać na odmienne podstawy dla tworzonych koncepcji rozwojowych. Wraz z poszukiwaniem rozwiązań w kontekście zwiększania konkurencyjności regionów europejskich i w odpowiedzi na chęć trafnego wykorzystania atutów specjalizacji regionów zaproponowana została koncepcja inteligentnych specjalizacji. Nie oznacza to jednak „odwrotu” od pozostałych koncepcji rozwojowych i skoncentrowania się na tylko na jednej koncepcji. Rozwój regionalny jest procesem złożonym, a jego realizacja na podstawie warunków i możliwości regionu odbywa się przy jednoczesnym wykorzystaniu innych koncepcji rozwojowych w zależności od specyfiki regionu.

Podjęte rozważania wskazują na połączenie koncepcji inteligentnych specjalizacji i klastrów. Zgodnie z założeniami gospodarki opartej na wiedzy klastry są jedną z odpowiedzi na osiągnięcie wzrostu gospodarczego. To właśnie na szczeblu regionalnym występuje najwięcej interakcji i współpracy między elementami regionalnego systemu innowacyjnego, a wspieranie klastrów jest obecnie popularną strategią rozwoju gospodarczego, stąd też klastry postrzega się jako kluczowy element identyfikacji inteligentnych specjalizacji. Przeprowadzone analizy pomogły wyjaśnić znaczenie klastrów jako narzędzia ułatwiającego identyfikację inteligentnych specjalizacji w regionach.

Reasumując, można dodać, że utworzenie Platformy Inteligentnej Specjalizacji przez Komisję Europejską i uwzględnienie inteligentnej specjalizacji jako warunku obowiązkowego w pozyskiwaniu środków z EFRR potwierdzają znaczenie tego podejścia wśród koncepcji rozwojowych.

Literatura

- Churski P., *Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej i integracji europejskiej*, www.staffamu.edu.pl, 26.01.2006.
- Commission Staff Working Document accompanying the Commission Communication on Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SC1183:EN:NOT> (05.05.2013).
- Czerny M., *Globalizacja a rozwój*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- European Commission, SEC (2008) 2637: 33. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/clusters-working-document-sec-2008-2635_en.pdf (10.05.2013).
- Foray D., David P.A., Hall B., *Smart Specialisation – The Concept*, Knowledge Economists Policy Brief no. 9, June 2009, p. 2. *Policy Briefs are delivered by the “Knowledge for Growth” Expert Group advising the Commissioner for Research, Janez Potočnik. For more information on the*

- Expert Group*, see http://ec.europa.eu/invest-in-research/monitoring/knowledge_en.htm (10.05.2013).
- Gaczek W. M., *Innowacyjność jako czynnik podnoszenia konkurencyjności gospodarki regionu*, [w:] *Innowacje w rozwoju regionu*, red. W.M. Gaczek, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2005.
- Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej, konwergencja czy polaryzacja*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Grosse T., *Polityka regionalna Unii Europejskiej – przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004.
- Grosse T., *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, *Studia Regionalne i Lokalne* 2002, nr 1(8), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 2002.
- Gruchman B., *Nowy paradygmat rozwoju regionalnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 2, Poznań 1992, s. 19.
- Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*, March 2012, p. 8 http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/c/document_library/get_file?uuid=e50397e3-f2b1-4086-8608-7b86e69e8553 (15.04.2013).
- Hryniewicz J., Jałowicki B., *System polityczny a rozwój regionalny*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.
- http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm (16.04.2013).
- <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home.jsessionid=yHKPRjXVklztq62cbLJkJPg5Bm1hh7wvV3GhMgk2lFzqQmPTgfLg!710428978!1373886453054> (10.05.2013).
- Ketels Ch., *Clusters and Public Policy: Recent Learnings, Current Challenges*, Lisbon, Portugal 2013 (10.05.2013)
- Korenik S., *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1999.
- Korenik S., *Gospodarka oparta na wiedzy i jej znaczenie dla kształtowania się e-regionu, rekomendacje dla Dolnego Śląska*, [w:] *Innowacyjność w strategiach regionów UE oraz Dolnego Śląska – Gospodarka oparta na wiedzy o przestrzeni Dolnego Śląska*, red. S. Korenik, J. Kaleta, Wyd. Dolnośląskie Centrum Studiów Regionalnych, Wrocław 2006.
- Korenik S., *Teorie rozwoju regionalnego w świetle zmian społeczno-gospodarczych*, [w:] *Ekonomiczne i organizacyjne instrumenty wspierania rozwoju lokalnego i regionalnego*, *Ekonomiczne Problemy Usług* nr 14, t. I, *Zeszyty Naukowe* nr 471, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
- Kosiedowski W., *Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego*, [w:] *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, red. J. Adamiak, W. Kosiedowski, A. Potoczek, B. Słowińska, Wyd. TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2001.
- Kudłacz T., *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Mempel-Śnieżyk A., *Miejsce terytorialnych systemów produkcji w nowych koncepcjach rozwoju regionalnego*, [w:] *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, red. B. Filipiak, A. Szewczuk, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* nr 426 (*Ekonomiczne Problemy Usług* nr 1), t. II, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2006.
- Mempel-Śnieżyk A., *Terytorialne systemy produkcji jako podstawa rozwoju lokalnego na przykładzie Dolnego Śląska*, Rozprawa doktorska, UE we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Morgan K., *The learning region: institutions, innovations and regional renewal*, “*Regional Studies*” 1997, no. 31.
- Nowińska-Łażniewska E., *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2004.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna w Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wyd. PWN, Warszawa 2006.

- Pike A., Rodriguez-Pose A., Tomaney J., *Local and Regional Development*, Routledge, Taylor and Francis Group, London-New York 2006.
- Research and innovation strategies for smart specialisation*, COHESION POLICY 2014-2020 The European Commission adopted legislative proposals for cohesion policy for 2014-2020 in October 2011 (10.05.2013), http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf (05.05.2013).
- Scheff J., *Lernende Regionen. Regionale Netzwerke als Antwort auf globale Herausforderungen*, Linde Verlag, Wien 1999.
- Secomski K., *Teoria regionalnego rozwoju i planowania*, Wyd. PWE, Warszawa 1987.
- Smart Guide to "Innovation-Based Incubators"*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docof-fic/2007/working/innovation_incubator.pdf 10.05.2013)
- Strahl D. (red.), *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Strzelecki Z., *Strategiczne wyzwania Polski a polityka regionalna (wybrane problemy)*, [w:] *Nowy paradygmat rozwoju – najnowsze trendy i perspektywy polityki regionalnej*, M. Kolczyński, P. Żuber (red.), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011.
- Szlachta J., *Rozwój regionalny w warunkach transformacji gospodarczej*, Wyd. Friedrich bert Stiftung – Przedstawicielstwo w Polsce, Warszawa 1993.
- Szymła Z., *Determinanty rozwoju regionalnego*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 2000.
- Waldziński D., *Rozwój lokalny i regionalny we współczesnej myśli ekonomicznej*, [w:] *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, red. B. Filipiak, A. Szewczuk. Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Zeszyty Naukowe nr 489, Ekonomiczne Problemy Usług nr 14, Szczecin 2008.
- Zienkowski L., *Gospodarka „oparta na wiedzy” – mit czy rzeczywistość?*, [w:] *Wiedza a wzrost gospodarczy*, red. L. Zienkowski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003.

CONCEPTS OF REGIONAL DEVELOPMENT WITH PARTICULAR EMPHASIS ON CLUSTERS AND SMART SPECIALIZATION

Summary: Nowadays Europe is facing major economic challenges that require an ambitious economic policy for the 21st century. The ability to continually generate and adapt new technologies, organizational solutions and new knowledge contribute to socio-economic development. Knowledge, technological development and continuous innovation are key elements for ensuring the development and competitive advantage of particular economies. Great opportunities for diffusion of innovations are related to the identification of potential, “power” of the region. The aim of the article is to present trends in the new concepts of regional development and to explain the issue of smart specializations as the potential of a region. The paper presents new trends in regional policy which focus on the identification of smart specialisations by Member States’ regions and on the preparation of new development strategies – *3S smart specialization strategies*. The aim of the paper is also to explain the significance of clusters in process of smart specialization identification. The element connecting smart specialisation with clusters is the view that clusters are perceived as a favourable and facilitating identification of smart specialisations in regions.

Keywords: regional development, cluster, smart specialization.